

طراحی الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی در راستای عینیت بخشی ام‌القرای جهان اسلام

محمد مبینی *

دریافت مقاله: ۹۵/۷/۳۰

پذیرش نهایی: ۹۵/۱۰/۲۰

چکیده

مدیریت جهادی به عنوان یک الگوی مدیریتی و راهکاری برای عبور از بن‌بست‌ها و مشکلات پیش‌روی سازمانها و جهان اسلام است که در کانون توجه مقام معظم رهبری در چند سال اخیر بوده است. هم‌چنین تداوم الهام‌بخشی انقلاب اسلامی و الگو شدن آن برای سایر ملت‌ها و تقویت پیشاهنگی حرکت جهانی اسلام با محوریت جمهوری اسلامی به عنوان ام‌القرای اسلام نیازمند فرهنگ و مدیریت جهادی است. این پژوهش با هدف دستیابی به الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی به منظور عینیت بخشی به نظریه ام‌القرای جهان اسلام طراحی شد. نمونه آماری شامل ۱۸ نفر از خبرگان دانشگاهی و جهادگران عرصه دفاع بودند که به روش نمونه‌گیری غیر احتمالی هدفمند انتخاب شدند و از نظریه داده بنیاد (مبتنی بر مصاحبه با خبرگان) برای طراحی الگو استفاده شده است. پس از مراجعه به صاحب‌نظران و خبرگان رشته‌های علمی گوناگون، ضمن اصلاح و تعدیل الگو، الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی طراحی شد. از مهمترین نتایج تحقیق این است که برای عینیت بخشیدن به نظریه ام‌القرای جهان اسلام با استفاده از سبک مدیریت جهادی، وجود دو عامل اساسی انقلاب اسلامی و رهبری سلطه‌ستیز و عدالت‌خواه ضروری است. الگو مبنای نظری لازم برای تحقق نظریه ام‌القرای را فراهم می‌سازد. هم‌چنین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخصهای الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی در این پژوهش نشان داده شده است.

کلیدواژه‌ها: الگوی مدیریت جهادی، فرهنگ جهادی، نظریه ام‌القرای جهان اسلام، خودباوری و سازش ناپذیری.

مقدمه

بهره‌گیری از الگوی نظری مناسب به تحلیل و واکاوی هر چه بهتر پدیده‌های سیاسی - اجتماعی منجر می‌شود (افتخاری، ۱۳۹۱: ۱۴۰). در زمینه سبک‌های مختلف مدیریتی نظریات زیادی هست که هر کدام با تأکید بر مفروضات مختلف به بررسی و توصیف انسان و سازمان می‌پردازند. از مهمترین نظریه‌ها در این زمینه، مدیریت رایج (غربی) و مدیریت مبتنی بر ارزشهای اسلامی است که با توجه به تفاوت‌های ماهوی در هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و روش‌شناسی این دو مکتب، ضروری است که افراد شناخت صحیحی از این دو نوع مکتب مدیریتی داشته باشند.

از سوی دیگر ارتقای سطح آگاهی مدیران و رهبران و آشنایی آنها با روشها و سبک‌های نوین مدیریتی در جهت بازدهی زیاد و بهینه از اهداف اساسی انقلاب اسلامی است. از آنجا که مقوله مدیریت جهادی از مقوله‌های مورد تأکید رهبر معظم انقلاب است که به عنوان راهبرد کلان و راهکار عملی برای تمامی مدیران و مسئولین عرضه شده است، آشنایی اصولی با کمیت و کیفیت این سبک مدیریتی می‌تواند به مدیران سطوح مختلف در بهینه‌سازی اداره امور نهضت‌ها، حل مسائل نهضتی و عبور از مشکلات و بحرانها کمک بسزایی کند و به عنوان الگوی مدیریتی مطلوب، مورد استفاده قرار گیرد؛ ضمن اینکه شکل‌گیری عمیق فرهنگ جهادی در نهادها، سازمانهای داخلی کشور و جنبش‌ها و نهضت‌های خارج از کشور و کسب معلومات و اطلاع از تجربیات جهادی نیز در این مسیر مورد انتظار است.

فرماندهی و مدیریت را در جمهوری اسلامی می‌توان در اندیشه و عملکرد ولایت فقیه جستجو کرد؛ رویکردی باورنکردنی که توانسته است انقلاب اسلامی را تحقق بخشد و توطئه‌ها، ناامنیها و بحرانهای متعدد را مدیریت کند و راهگشای حل مسائل راهبردی امت اسلام و جوامع دیگر باشد. سبک رهبری و ویژگیهای مدیریتی ولایت فقیه در تاریخ جمهوری اسلامی در طول سالیان مبارزه، جنگ تحمیلی، سازندگی و مقابله با فتنه‌ها، مورد توجه اندیشمندان و متفکران علم مدیریت قرار دارد و تبیین ولایت در این باره، درسها و عبرتهای بی‌نظیری برای عرصه‌های مختلف اداره امور کشور و جهان در بر خواهد داشت.

منویات و دیدگاه مقام معظم رهبری درباره مدیریت جهادی علاوه بر شأن سیاستگذاری کلان برای نظام مدیریت کشور به دلیل مبتنی بودن بر بنیانهای مستحکم فکری، اعتقادی و انطباق با وقایع

جامعه دارای زمینه کاربردی و جنبه عملیاتی نیز هست. بازخوانی ادبیات فرهنگ جهادی از مطالبات ولایت فقیه در جهت تبیین آیات جهاد در راه خدا، مبارزه با دشمن و تلاش خستگی‌ناپذیر برای اقتدار نظام اسلامی است. هم‌چنین مدیریت جهادی، تدبیر ایشان برای علاج دردهای جامعه در موقعیت تحریم و تهدید و فشارهای خباثت‌آمیز قدرتهای جهانی است و شناخت ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخصهای مدیریت جهادی می‌تواند به سیر حرکت پیشرونده انقلاب در ساخت تمدن نوین اسلامی کمک بسزایی بکند.

رهبر معظم انقلاب اسلامی در طول سالهای گذشته به مدیریت جهادی توجه بسیاری کرده، و به شیوه‌های مختلف به این موضوع پرداخته‌اند. برای ادراک کامل فرمایش مقام معظم رهبری در زمینه مدیریت جهادی و کاربست کامل آن در تمام شئون زندگی شخصی و کاری، مأموریتها و تکالیف انقلابی سؤالات چندی در این رابطه مطرح است؛ به طور مثال: "مدیریت جهادی از دیدگاه ایشان، چگونه تجربه می‌شود و چه تعریفی از آن دارند؟" "تمایز اصلی مدیریت جهادی با دیگر سبکها و نظریات چیست؟" "مدیران جهادی چه ویژگیهایی دارند؟" "آیا مدیریت جهادی در همه سازمانها امکان به کارگیری دارد؟" "جایگاه مدیریت جهادی در عینیت‌بخشی به نظریه ام‌القرای جهان اسلام چگونه است؟" "پیامدها و برکات مدیریت جهادی در این مسیر چیست؟" "چگونه می‌توان فرهنگ، روحیه و رفتار جهادی را در صدور انقلاب به وجود آورد تقویت کرد و در نهایت نهادینه ساخت؟" برخی از پرسش‌ها دارای پاسخ روشن و دقیقی است و پاسخ به بعضی دیگر نیازمند کار پژوهشی و تدقیق است.

این پژوهش با هدف اصلی «طراحی الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی در راستای عینیت بخشی ام‌القرای جهان اسلام»، گسترش دانش و ارتقای مهارت کارگزاران نظام اسلامی و رهبران نهضت‌ها و تشکیلات اسلامی در زمینه اصول علمی و عملی مدیریت جهادی تدوین شده است. در این مقاله سعی شده است با روش راهبرد پژوهشی داده بنیاد، بیانات، مکتوبات و تجربیات مدیریت جهادی بررسی شود. بعد از مرور جامع ادبیات تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها، الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی ارائه می‌شود به طوری که بتواند این مفهوم را به صورت نظام‌مند بویژه بر اساس بیانات مقام معظم رهبری و نظام فکری ایشان توصیف، و سهم و وزن مدیریت جهادی را در تحقق نظریه ام‌القرای جهان اسلام مشخص کند. انتظار می‌رود بر اساس این الگو درک صحیحی از مدیریت و فرهنگ و روحیه جهادی و تحلیل آن بر اساس بیانات مقام معظم

رهبری صورت پذیرد.

مبانی نظری و سابقه پژوهش

نظریه ام‌القراء

صدور انقلاب یکی از پدیده‌هایی بود که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی بحثها، اختلاف نظرها و دیدگاه‌های گوناگونی را موجب شد (رنجبر، ۱۳۸۲: ۱۵). حضرت امام خمینی (ره) به طور نسبتاً آشکاری دیدگاه ناسیونالیستی را به دلیل وارد کردن پایه‌های غیردینی به ارزشهای اسلامی انقلاب مورد نفی قرار داد و طیف آرمانگرایان را از آنجا که استفاده از هر وسیله ممکن را برای نفی جامعه جهانی مجاز می‌دانند، رد کرد؛ گروه‌های میانه‌رو را نیز به دلیل اینکه نوعی فرصت‌طلبی را در قاموس خود دارند و از تمهیدات قانونی و غیر قانونی در وضعیت مناسب برای تحقق اهداف خود بهره می‌بردند، نفی کردند. امام به معماری راهبردی همه‌جانبه، که همان وفاداری به ارزشهای والای اسلام و عمل به آنها در اولویت قرار دارد و اسلام دین تمامی ابنای بشر است، تأکید کردند. احساس مسئولیت نسبت به جامعه جهانی، ماهیت اصلی تفکر حضرت امام (ره) با نفی ظلم و ظلم‌پذیری، سلطه و سلطه‌گری، سکوت و برخورد انفعالی است. مخاطب انقلاب اسلامی، ملتها با هدف آگاهی دادن به آنها هست (مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۴: ۱۳ - ۱۱)

حضرت امام، انقلاب اسلامی را الگوی ارزشهای مطلوب مردم تحت ستم می‌دانستند و معتقد بودند انقلاب اسلامی به این دلیل که معرف آرمانهای مردم محروم و مسلمانان مظلوم است، مورد پذیرش آنان است (مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۴: ۱۳).

از سوی دیگر نگاهی به اسناد بالادستی مانند قانون اساسی نشان می‌دهد که گسترش انقلاب اسلامی یکی از مهمترین نکاتی است که در آن اسناد و در موارد متعدد به آن توجه کافی شده است؛ چنانکه مفهوم صدور انقلاب به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی سیاست نه شرقی نه غربی در ارتباط با مقوله استقلال‌خواهی و مقابله با رخنه‌پذیری در مقابل نفوذ قدرت‌های خارجی معنی می‌یابد؛ یعنی صدور انقلاب خود نوعی جهتگیری راهبردی است که تشکیل حکومت‌های مستقل مبتنی بر ارزشها و آموزه‌های دینی در کشورهای اسلامی را هدف می‌گیرد؛ بنابراین اولویت و ترجیح قانون اساسی در تأکید بر این امر، همان مبانی و اصول است (فلاح نژاد، ۱۳۸۴: ۲۰ تا ۱۵).

نظام اسلامی در اصل ۱۵۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به حمایت از ملت‌های مبارز و محروم مقید شده است. هم‌چنین در بند ۱۶ اصل سه، دولت جمهوری اسلامی ایران را به تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بیدریغ از مستضعفان جهان موظف می‌کند (ایمانی و قطمیری، ۱۳۸۸). بنابراین با توجه به این توضیحات در زمینه سه عامل معنویت، دعوت و وحدت اسلامی در زمینه صدور انقلاب اسلامی ایران نظریات مختلفی از سوی صاحب‌نظران ارائه شده است. از مهمترین این نظریات نظریه «ام‌القرآ» است. این نظریه بعد از پایان جنگ مطرح شد.

در چارچوب این نظریه، این معنی تفهیم می‌شود که اسلام قادر به تنظیم زندگی مادی و معنوی و نیز اعتلای کل بشریت است. بر حسب اهمیت نظریه ام‌القرآ، خلاصه آن در ذیل می‌آید:

الف) ملاک وحدت در فلسفه ام‌القرآ، وحدت در وظیفه اسلامی است؛ چرا که در این حاکمیت، امتی مسئول با رهبری مسئول، جمعاً در سرزمینی به عنوان «ام‌القرآ» هسته مرکزی حکومتی را تشکیل می‌دهند که برد جهانی دارد. ب) ولایت فقیه و حکومت ولایت فقیه، اساس و جوهر تشکیل حکومتی اسلامی در ام‌القرآ است. عامل وحدت اسلامی همان رهبری ولایت فقیه است. ج) مرزهای قراردادی و بین‌المللی جغرافیایی در این رهبری اثری ندارد. جهان اسلام امت واحد است. ولایت فقیه و حیطة مسئولیت آن قابل تقسیم به کشورها نیست. مسئولیت رهبری امت اسلام مرزی نمی‌شناسد. د) کشوری «ام‌القرآ» جهان اسلام به شمار می‌رود که دارای رهبری شود که در حقیقت لایق رهبری جهان اسلام باشد (فلاح‌نژاد، ۱۳۸۴: ۹ تا ۱).

تاریخچه و سابقه مدیریت جهادی

مدیریت در فرایند اداره و حرکت رو به جلو نظام جمهوری اسلامی با عناوینی همانند «مدیریت دین‌محور»، «مدیریت انقلابی قوی»، «مدیریت دلسوز و کارآمد»، «مدیریت صحیح» و «مدیریت جهادی» در مرکز توجه مقام معظم رهبری قرار دارد و انتظارات ولی امر مسلمین در قالب سیاستها، تدابیر و بیان ویژگیهای این نوع مدیریت، ناظر بر شکاف بین وضعیت موجود مدیریت با وضعیت مطلوب و مورد انتظار است.

مدیریت در نظام ارزشی و فرهنگ ناب اسلامی، بحثی دقیق و عمیق است که در حضور و تجلی خدای متعال در زمین ریشه دارد. در واقع مدیر و مدبر اصلی جهان حضرت حق است که بر همه کارهای این دنیا مدیریت می‌کند. البته شریفترین انسانهای روی زمین یعنی پیامبران که

جانشینان حق روی زمین هستند نیز نقشی مدیریتی را مبتنی بر برنامه‌ای مشخص، اهدافی تعیین شده و با استفاده از ابزار موجود ایفا می‌کردند که در این میان نیز حرکت جهادی مهم تلقی می‌شد. مدیریت جهادی، مفهومی جدید و گذرا نیست بلکه موضوعی عمیق و ریشه‌دار است که در عقاید قرآنی ریشه دارد (تولایی و صباغی، ۱۳۹۴). روحیه سختکوشی و مقاومت مسلمانان و نفی تنبلی و تسامح در آموزه‌های اسلامی یکی از مهمترین عوامل شکل‌گیری مدیریت جهادی است. مدیریت جهادی با شکل‌گیری آن تمام نمی‌شود بلکه چشم‌اندازی دارد که می‌تواند در عینیت بخشیدن به نظریه ام‌القرای جهان اسلام نقش مؤثری داشته باشد؛ لذا مسلمانان باید با توجه به این ماهیت و واقعیت و چشم‌انداز از مدیریت جهادی برای رسیدن به این وضعیت مطلوب، نقشه راه تهیه کنند. ذکر این نکته ضروری است که حل تمامی مسائل و بحرانهای روزمره زندگی و جامعه بشری نیازمند مدیریت بهینه و کارآمد است.

شفافترین سابقه مدیریت جهادی را می‌توان در مبارزه و نهضت عظیم انقلابی صدر اسلام، که سیزده سال به طول انجامید، نشان داد که رسول اکرم (ص) تفکر توحید و اسلام را در مکه اعلام فرمودند و دشمنان در مقابل آن صف‌آرایی کردند. پیامبر با نیرو گرفتن از عناصر مؤمن و تدابیر حکیمانه و نصرتهای الهی، این نهضت را سازماندهی کردند و مبارزه‌ای بسیار هوشمندانه، قوی و پیشرو را در مکه به وجود آوردند. بعد از سیزده سال با مدیریت جهادی پیامبر عظیم‌الشأن اسلام (ص)، این تفکر به حکومت و نظام سیاسی امت تبدیل شد و سپس در ده سالی تداوم یافت که نبی اکرم (ص) حیات داشتند.

بعد از پیامبر (ص) در دوران حکومت علوی و سپس تا زمان امام مجتبی (ع) و خلافت آن بزرگوار، که تقریباً شش ماه طول کشید، ادامه پیدا کرد. مدیریت جهادی در همه دوران حیات ائمه اطهار (علیهم السلام) که اسلام ناب، ظلم‌ستیز، سازش‌ناپذیر در شکل نهضت و به دور از قدرت و حکومت اسلامی جریان داشته، دارای سابقه است و در تقابل با سیر مدیریتهای به دنبال تبدیل نهضت فکری و فرهنگ اسلامی به حکومت و نظام سیاسی بوده است.

در طول تاریخ مبارزه حق و باطل، علمای مبارز و مجاهدان غیور با قیام علیه نفوذ خارجیها (حرکت علما و مراجع نجف در مقابل نفوذ انگلیسی‌ها در سال ۱۹۲۰)، مدیریت و رهبری مبارزه مردم را در مقابل تهاجم و اشغال بیگانگان بر عهده داشتند و با سلطه اجنبی و برای استقرار نظام قانونی و مشروطیت مبارزه کردند. نهضت مشروطیت و قیام تنباکو و مقاومت مظلومانه علما و

طلاب در آخرین سالهای حکومت رضاخان نمونه‌هایی از مدیریت جهادی آن دوران است. در عصر مبارزات انقلاب اسلامی، مدیریت جهادی در سیره و اندیشه بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی(ره) از نیمه خرداد ۱۳۴۲ تجلی یافت و با اهتمام عملی مدیران مجاهد به تدابیر و اندیشه‌های ولایت فقیه، مدیریت جهادی متناسب با اوضاع در مسیر رشد قرار گرفت. مدیریت هوشمندانه، مدیریت در تبعید و مدیریت در صحنه حضرت امام برای سرنگونی رژیم شاهنشاهی همگی از مصادیق برجسته مدیریت جهادی به شمار می‌رود. ۲۶ خرداد ۱۳۵۸، یکی از شورانگیزترین حرکت‌های مدیریت جهادی در جهت فراهم شدن برای سازندگی کشور است. مبارزه با معارضان، گروهک منافقین و حزب توده و ضد انقلاب و متوقف کردن موج ترورها با تشکیل نهادهای انقلابی مثل کمیته انقلاب اسلامی و سپاه پاسداران از نمودهای مدیریت جهادی بعد از انقلاب است. با وقوع جنگ تحمیلی و تهاجم دشمنان، رهبری جهادی حضرت امام(ره) و مدیریت جهادی مدیران مطیع ولایت با مقاومتها، مبارزات و جان‌فشانیها و فداکاریهای زیاد، خود را در میدانهای مختلف نشان داد و نظام اسلامی گردنه‌های خطرناک جنگ تحمیلی، توطئه امریکا و مبارزه دسته جمعی کشورهای عضو ناتو را پشت سر گذارد.

بعد از رحلت حضرت امام خمینی(ره) ما شاهد مدیریت جهادی مقام معظم رهبری هستیم که مدیریتی قوی با علم و درایت و مبتنی بر ضوابط دینی را اجرا می‌کنند. بعد از جنگ، مدیریت جهادی با کار خستگی‌ناپذیر و خستگی‌ناشناس و با مدیریتهای قوی و علاقه‌مند در عرصه اصلاح و بازسازی ویرانیهای جنگ و خرابیهای عمیق دوران طاغوت از یک سو و تهاجم فرهنگی دشمن از سوی دیگر نمایان شد.

در دهه سوم انقلاب، مدیریت جهادی در عرصه کار علمی جهادی کلید می‌خورد و نظام اسلامی در سیر صعودی علمی قله‌های افتخار را در می‌نوردد. در دهه چهارم انقلاب اسلامی، مدیریت جهادی در عرصه فرهنگ و اقتصاد مقاومتی مطرح شد تا ضمن جبران عقب ماندگیهای گذشته، شاهد تحول و حرکت رو به جلو در عرصه‌های مختلف باشیم. الگو قرار دادن نهضت‌های اسلامی از آثار و کارکردهای بی‌بدیل مدیریت جهادی در عرصه‌های متخلف مانند حزب الله لبنان برای مقاومت و ایستادگی در برابر رژیم صهیونیستی از سوابق عملیاتی دیگر این سبک مدیریتی است.

تعریف مدیریت جهادی

مدیریت جهادی حاوی دو ویژگی دینی و انقلابی در کنار استفاده از روشهای عقلانی برای پیشبرد کارها است. تعاریف مدیریت جهادی از دیدگاهها و منابع مختلف در جدول ۱ آمده است:

جدول ۱: تعاریف مدیریت جهادی (دسته‌بندی از پژوهشگر بر اساس منبع محمود زاده و همکاران، ۱۳۸۸)

تعریف	نظریه پرداز / پژوهشگر
مدیریت جهادی یعنی کار و تلاش با نیت الهی و مبتنی بر علم و درایت	رهبر معظم انقلاب اسلامی (۱۳۹۲)
مدیریت جهادی بهره‌گیری از علم و فناوری هم جهت با اراده الهی به منظور رسیدگی به کارها است که مهمترین عامل آن عقل و عشق است.	عظیمی و حدائق (۱۳۸۸)
مدیریت جهادی یعنی علم و هنر رهبری و کنترل فعالیتهای دسته جمعی مبتنی بر مبارزه نه صرفاً نظامی در دیگر عرصه‌های علمی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و... برای دستیابی به اهداف راهبردی و کلان نظام و رفع موانع آن	کوشکی (۱۳۹۳)
مدیریت جهادی، هدایت، رهبری و سوق دادن انگیزه‌ها برای کار و تلاش مبتنی بر سازندگی است.	موحد (۱۳۸۶)
مدیریت جهادی همان مدیریت اسلامی به صورت تام و کامل است که رسالت آن تغییر مبانی مدیریت غربی و جایگزینی مبانی اسلامی است.	رحمانی (۱۳۸۷)
مدیریت جهادی یعنی کار به شیوه مناسب و کسب رضای خداوند که محوریت‌ترین عامل تعهد است.	بالوج و تقی پورفر (۱۳۸۲)
مدیریت جهادی، نوعی الگوی مدیریتی بومی است که ویژگیها و شاخصه‌های آن، عشق به ولایت و ولایت‌پذیری و ولایت‌محوری، عشق به خدمت به مردم بویژه روستاییان، تأمین رفاه عمومی، توجه به مسائل فرهنگی و نیازهای فرهنگی مردم و جهادگران، مسئولیت‌پذیری است (سبحانی، ۱۳۹۴: ۳۶، ۱۸۶، ۲۱۴، ۲۷۲).	زواره (۱۳۹۰)
مدیریت جهادی یعنی شناخت و به فعلیت رساندن ظرفیت‌های نهفته و هم‌چنین ایجاد مشارکت جامعه روستایی در عرصه اجتماعی و اقتصادی	محمودزاده (۱۳۸۸)
مدیریت جهادی نوعی مدیریت بومی ایرانی است که برگرفته از مدیریت اسلامی است که ارکان اصلی آن از جنس مردم بودن و با مردم بودن، روحیه ایثارگری، تفکر راهبردی، کار و تلاش فراوان و ولایت‌محوری است.	پورصادق و قزآئی (۱۳۹۴)

مقایسه مبانی مدیریت در فرهنگ جهادی و فرهنگ غربی

تمایز مدیریت جهادی با گونه‌های دیگر مدیریتها در جوامع سرمایه‌داری یا کمونیستی و یا هر نوع جامعه دیگری که اداره مردم در دست عده‌ای از سردمداران حکومتهاست در این است که نظام مدیریت در فرهنگ جهادی بر اصول متغیر وحی یعنی حق‌محوری، آخرتگرایی، عدالت‌طلبی، معنویت‌طلبی، صداقت‌گویی، خدامحوری و وحی‌گرایی است و الحادی بودن مکاتب مدیریت غربی بر اساس فاشیسم، اومانیزم، لیبرالیسم، منفعت‌گرایی، سودپرستی و لذت‌گرایی است^(۱). در جدول ۲ به مقایسه اجمالی و کوتاه این دو فرهنگ در عرصه مدیریت پرداخته شده است:

جدول ۲: مقایسه مدیریت جهادی و مدیریت رایج (بابائی، ۱۳۸۹: ۹۶)

فرهنگ غربی	فرهنگ جهادی
انسان، مادی و دنیایی است.	انسان، اخروی است.
سعادت و شقاوت انسان فقط در دنیا است.	انسان مراحل مختلفی از زندگی دارد. خوشبختی در هر مرحله به کیفیت زندگی در مرحله قبلی بر می‌گردد.
مدیریت بر مبنای هدف و نتیجه مادی	مدیریت بر مبنای هدف و نتیجه مادی و معنوی
برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت (برای دنیا)	برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت در راستای برنامه‌ریزی درازمدت (دنیا در راستای آخرت)
تعقل ابزاری در تصمیم‌گیری	تعقل ارزشی و ابزاری در تصمیم‌گیری
ارائه پاداش بر مبنای عملکرد و نتایج	ارائه پاداش بر مبنای تلاش و عملکرد
توجه به نیازهای طبیعی	توجه به تمایلات معنوی و نیازهای طبیعی
نداشتن محدودیت زمانی در کارهای روزانه	پیروی از برنامه‌ریزی و اولویت‌بندی مانند تقسیم آنها به معاشی، تفریحی و عبادی
در نظر گرفتن مذهبهای سازمانی برای دستیابی به اهداف و منافع شخصی	در نظر گرفتن مناصب سازمانی برای کسب رضایت الهی و عمل به تکلیف و امانت الهی
تأکید بر پایبندی به ارزشهای نسبی اخلاقی	تأکید بر پایبندی به ارزشهای مطلق اخلاقی

مدیریت جهادی و نظریه ام‌القرای جهان اسلام

همان‌طور که می‌دانیم، مفاهیمی مانند تبلور تاریخی هویت ایرانی - شیعی در قالب تعبیرهای

دیگری در مذهب تشیع نظریه پردازی شده است به طوری که ایدئولوژیستهای انقلاب اسلامی و در رأس آنها حضرت امام خمینی (ره) تنها راه و مسیر درست را از طریق صدور انقلاب و آماده کردن زمینه ظهور امام زمان و سپردن زمام کارها به دست ایشان می دانستند. نگاهی به اصل انتصابی امامت مطابق نص قرآن که مورد تأکید تشیع است، این مهم را آشکارتر می سازد. بر همین اساس از نظر «کارگزاران صدور انقلاب اسلامی، وطن اسلامی توسعه می یابد و در نهایت کل جهان را در بر می گیرد. از آنجا که برنامه اسلام نجات انسانهاست در این راستا اولین قدم بحث صدور انقلاب است و به این ترتیب صدور انقلاب به مفهوم صدور ارزشها، آرمانها و تجربیات انقلاب اسلامی همچون استقلال، دستیابی به ویژگیهای انسانی، خودکفایی و حمایت از مستضعفان، ایجاد عدالت اجتماعی و... در دستور کار انقلابیون قرار گرفت» (فلاح نژاد، ۱۳۸۴: ۵). در صدور انقلاب با توجه به امکانات و موانعی که در مقابل صدور انقلاب وجود داشته است باید در سیاست صدور انقلاب بازنگری شود و با توجه به موقعیت کنونی باز نویسی شود. در این راستا ضروری است که به نکات زیر توجه لازم مبذول شود:

تا امروز در مورد صدور انقلاب مرجع خاصی برای سیاستگذاری و هماهنگی فعالیتها و هدایت آن وجود نداشته است و نهادها و سازمانها و وزارتخانه های مختلفی در این زمینه فعالیت کرده اند که هر یک به نوبه خود و با امکانات و ابزارهایی که در اختیار داشتند به نوعی در جهت صدور انقلاب گام بر می دارند (حشمت زاده ۱۳۸۵: ۳۰۳ و ۳۰۲). بنابراین تمرکز تصمیم گیری در زمینه صدور انقلاب، ضروری است.

هم چنین بر اساس سخنان حضرت امام (ره) و نص صریح قانون اساسی مبنی بر حمایت جمهوری اسلامی ایران از نهضت آزادی بخش دولتهای جمهوری اسلامی به حمایت از این جنبشها موظف هستند. حمایت جمهوری اسلامی به هر نحو باعث گرایش این جنبشها به جمهوری اسلامی و انقلاب اسلامی خواهد شد که علاوه بر افزایش قدرت چانه زنی ایران و ایجاد تصویری مثبت در اذهان مسلمانان و مستضعفان نتیجه نهایی آن صدور انقلاب خواهد بود.

جمهوری اسلامی ایران تجربیات موفقی در حمایت از جنبشهای آزادی بخش داشته است که حزب الله لبنان یکی از نمونه های آن است. بنابراین همواره باید حمایت از جنبشهای آزادی بخش و مستضعفان جزء جدا ناشدنی در صدور انقلاب و سیاستهای مختلفی باشد که در راستای آن اتخاذ می شود.

افزون بر اینکه فعالیت عمده نیروهای مقابل انقلاب اسلامی در تصویرسازی و مخدوش کردن چهره انقلاب و نظام اسلامی سعی کردند و این تصویرهای ارائه شده از انقلاب مورد ارزیابی مردم قرار می‌گرفت نه واقعیت انقلاب و جمهوری اسلامی. بنابراین جمهوری اسلامی نیز باید برای صدور انقلاب در جهت تصویرسازی حرکت کند تا هم تصویرهای اشتباه ساخته شده از خود را از بین ببرد و آن را با تصویر واقعی خود جایگزین کند؛ راهکاری که در این زمینه مورد استفاده می‌تواند قرار بگیرد، سیاست عمومی است.

برای اینکه بتوان فرهنگ و اندیشه فرهنگی نظام را به افکار عمومی جهانیان منعکس، و جایگاه و منزلت واقعی خود را در نظام بین‌المللی پیدا کرد و برای جوامع دیگر الهام‌بخش باشد، طوری که رغبت و توجه دیگر کشورهای اسلامی و حتی غیر اسلامی را برای تقلید و الگو قرار دادن از این کشور نمونه فراهم سازد، به ابزارها و سازوکارهای مختلف نیاز هست. لکن قبل از به‌کارگیری ظرفیتها، شیوه‌ها و فنون این کار به نظر می‌رسد عنصر حیاتی و اساسی که می‌تواند به پراکنده شدن طبیعی اندیشه و رایحه خوش انقلاب اسلامی به دیگر جوامع و ملت‌ها منجر گردد، کار و تلاش مدبرانه، حکیمانه و عالمانه خستگی‌ناپذیر در تمامی عرصه‌ها و بخشهای گوناگون داخلی و خارجی کشور است. البته توجه به موقعیت و جایگاه ایران اسلامی در جهان اسلام این موضوع را بهتر روشن می‌کند.

ایران به عنوان مهد اسلام حقیقی اسلامی، که در هیچ کجای جهان اسلام نمونه قابل مقایسه‌ای با آن وجود ندارد و باید وظیفه رهبری و جهان اسلام و دفاع از کل اسلام را به عهده بگیرد و اینکه اسلام امتی واحد است و کشوری می‌تواند قلب جهان اسلام و رهبری آن را عهده‌دار شود که به اصول و ارزشهای اسلام پایبندی بیشتری نشان دهد با عنایت به وجود امت واحد اسلامی، اصل شایستگی اسلام‌مداران برای رهبری جهان اسلام و وجود رهبری حاکم اسلامی و هم‌چنین سیاستهای استکبارستیزانه انقلاب اسلامی و مبارزه جدی آن با ظلم و فساد بین‌المللی و الهام گرفتن سایر مسلمانان از مقاومت و روحیه ایستادگی ملت ایران در برابر فشارها و تهدیدها، موجب شده است ایران به عنوان ام‌القری امت اسلام یعنی مرکزیت تصمیم‌گیری سیاسی مسلمانان مطرح شود. ایران اسلامی زمانی به چنین جایگاهی می‌رسد که جاذبه‌ای برای انسان آگاه امروز داشته باشد؛ فقر و تبعیض را از بین ببرد؛ بتواند عدالت و اخلاق انسانی را در جامعه مستقر کند؛ از هدایت اسلام سرچشمه بگیرد و از نیازها و سنتهای ایرانی بهره ببرد. همه این موارد نیازمند کار، مدیریت، روحیه

و فرهنگ جهادی است.

هم‌چنین مقام معظم رهبری آماج اصلی همه توطئه‌ها را جمهوری اسلامی می‌دانند که آن را ام‌القرای اسلام و پیشاهنگ حرکت جهانی آن قلمداد می‌کنند. ایشان جنگ تحمیلی هشت ساله، محاصره اقتصادی، انواع حملات بیشمار سیاسی، تبلیغاتی و اقتصادی علیه جمهوری اسلامی را از جمله فشارها و توطئه‌های دشمنان می‌شمارند که جمهوری اسلامی ایران سپر بلای همه این فشارها شده است.

مسئله بعدی در مورد نظریه ام‌القرای، ایجاد پیوند بین حوزه‌های تمدنی اسلامی با شاخصهای انقلاب اسلامی است. مجموعه‌هایی که در فضای هویت‌یابی قرار می‌گیرند، نیازمند مرکزیت سازمانی و سیاسی برای ایفای نقش بین‌المللی هستند. اثرگذاری بر نظریه ام‌القرای از طریق تأثیرات ناشی از ارزشهای مدیریت جهادی موضوع مهم دیگری است؛ به عبارت دیگر نظام ارزشی موجود در مدیریت جهادی بر کیفیت و کمیت این نظریه اثر می‌گذارد.

روش پژوهش

جهتگیری این پژوهش بنیادی است؛ زیرا ارائه الگو و تولید دانش و درک بهتر از مدیریت جهادی که بر اساس نتایج تحقیق بنا می‌شود، صبغه این پژوهش است. مبانی فلسفی این پژوهش، پدیدارشناختی است؛ زیرا فرضیه‌ای وجود ندارد و واقعیت اجتماعی تنها از طریق سازه‌های اجتماعی مانند خودآگاهی، معانی مشترک و زبان، تحقق می‌یابد. رویکرد پژوهش نیز استقرایی است و مفاهیم در قالب مقوله‌ها و قضیه‌ها تدوین می‌شود. هدف پژوهش، اکتشافی و شناسایی و ارائه الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی مد نظر پژوهشگر است. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه استفاده، و مفهوم مدیریت جهادی از منابع زیر جمع‌آوری، بررسی و مطالعه شده است:

۱ - بهره‌برداری از قرآن و احادیث و سیره عملی رسول مکرّم اسلام و ائمه اطهار در زمینه مدیریت جهادی. البته لازم به توضیح است که مدیریت جهادی در ویژگی‌هایی مانند جهاد و روحیه جهادی در قرآن بررسی شده است که می‌توان به طور نمونه به شاخص ایمان و اخلاص در سوره‌های آل عمران، آیات ۱۷۳ و ۱۷۴؛ مائده، آیه ۵۴ و ممتحنه، آیه ۱، شاخص اتحاد و وحدت در آیاتی از جمله ۱۵۲ سوره آل عمران و ۴۵ و ۴۶ سوره انفال، شاخص احسان و ایثار در سوره

بقره، آیه ۱۹۵، شاخص استغفار از اسراف در آیه ۱۷۴ سوره آل عمران، شاخص پرهیز از سستی در آیاتی از جمله آیه ۱۰۴ سوره نساء و ۴۵ و ۴۶ سوره انفال، شاخص نظم را در آیه ۴ سوره صف، شاخص پرهیز از غرور و عجب در آیه ۴۷ سوره انفال، شاخص توکل در سوره آل عمران، آیه ۱۵۹ و آیه ۵۱ سوره توبه و به شاخص ذکر بسیار خدا در سوره انفال، آیه ۴۵ اشاره کرد. ۲ - تمام بیانات و سیره عملی حضرت امام خمینی(س) و مقام معظم رهبری با استفاده از کتابها و پایگاه اینترنتی ایشان. ۳ - کتابها و تجربیات مکتوب مدیریت جهادی ۴ - آثار، سخنان و سیره عملی رهبران بزرگ راهبردی و جهادی گذشته، معاصر و خاص. در این ارتباط می‌توان به مصاحبه‌ای اشاره کرد که با نه نفر از مدیران جهادی شده است. ویژگی افراد مصاحبه‌شده که در حوزه مدیریت راهبردی فعالیت داشتند در جدول ذیل ارائه شده است:

جدول ۳: ویژگی افراد مصاحبه شده در امور راهبردی

تعداد	تحصیلات	تعداد	سابقه فرماندهی و مدیریت
۶	کارشناس ارشد	۵	۲۴-۲۷ سال
۳	دکتری	۴	بیش از ۲۸ سال

پژوهش از نوع پژوهشهای کیفی است که در آن با استفاده از رویکرد نظریه داده‌بنیاد، الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی بررسی و معرفی شده است. نظریه داده‌بنیاد، نوعی روش پژوهش کیفی است که به طور استقرایی برخی روشهای منظم را به کار می‌گیرد تا نظریه‌ای درباره پدیده مورد مطالعه ایجاد کند (استراوس و کوربین، ۲۰۰۸).

در این پژوهش اطلاعات به روش مصاحبه‌های اکتشافی و عمیق به صورت هدایت کلیات و نیمه ساختار یافته گردآوری شده است و مشارکت‌کنندگان در آن، ۱۸ نفر خبره هستند که شامل هشت نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه و حوزه، دارای مدرک دکتری و فعالیت در پست‌هایی چون معاونت یا مدیرکل در سطح وزارت یا ریاست و هم‌چنین ده نفر از رزمندگان جبهه‌های حق علیه باطل و با بیش از ۲۰ سال سابقه فرماندهی در سطوح میانی و ارشد بودند که از طریق نمونه‌گیری گلوله‌برفی مورد مصاحبه قرار گرفتند. پژوهشگر در این روش از خبرگان خواسته است که پرسشنامه ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخصهای مدیریت جهادی را تکمیل کنند و به سؤالات

مصاحبه پاسخ دهند؛ سپس از آنها پرسیده می‌شد که آیا مدیران مشابهی را در مرکز خود یا دیگر مراکز می‌شناسند که برای پاسخ به سؤالات و مصاحبه مناسب باشند. با مراجعه به افراد معرفی شده در نهایت در هجدهمین مصاحبه و به دلیل معرفی افراد تکراری اشباع نظری به دست آمد و جمع‌آوری اطلاعات و کار مصاحبه به پایان رسید. برای نمونه برخی از سؤالات مصاحبه ذکر می‌شود: لطفاً خودتان را به طور کامل معرفی کنید. شما مدیریت جهادی را چگونه تعریف می‌کنید؟ آیا شما خودتان را مدیر جهادی می‌دانید؟ چرا؟ چه ویژگیها، رفتار و روحیاتی را برای مدیر جهادی بر می‌شمارید؟ خاطره‌ای از این رفتارها را بیان فرمایید؟ تمایز اصلی مدیریت جهادی با دیگر سبکهای مدیریتی و رایج چیست؟ جایگاه مدیریت جهادی در عینیت‌بخشی به نظریه ام‌القرای جهان اسلام چگونه است؟ چگونه می‌توان فرهنگ و کار جهادی را در جامعه اسلامی و سازمانهای متنوع به وجود آورد؟ چه رابطه‌ای بین مدیریت جهادی و تحقق نظریه ام‌القرای بودن جمهوری اسلامی ایران وجود دارد؟

جدول ۴: ویژگی مصاحبه شوندهگان حوزه، دانشگاه و سازمانها

تعداد	نوع سازمان	تعداد	رتبه سازمانی	تعداد	تحصیلات	تعداد	سابقه فرماندهی و مدیریت
۸	حوزه و دانشگاه	۷	رئیس	۴	کارشناس ارشد	۹	۲۴-۲۷ سال
۱۰	سازمان نظامی	۱۱	فرمانده	۱۴	دکتری	۹	بیش از ۲۸ سال

روایی و پایایی

در این تحقیق برای افزایش اعتبار درونی از روشهای کثرت‌گرایی، بازخور مشارکت‌کننده، حداقل مداخله در توصیف و دریافت نظر همکاران استفاده شد. برای تضمین درستی و اعتبار از راهبردهای زیر استفاده شد:

- ۱ - جمع‌آوری داده‌ها از چند منبع اطلاعاتی، اعتبار یافته‌ها را تأیید می‌کند. مصاحبه با مدیران، مصاحبه با خبرگان و مشاهدات پژوهشگر
- ۲ - با روش مقایسه دائمی در تحلیل داده‌ها، اعتبار افزایش می‌یابد. در این روش، مقایسه دائمی بین مقوله‌ها، رویدادها، زمینه‌ها و افراد مختلف انجام شد و در مرحله دوم، ضمن سؤال در مورد روابط بین اجزا در مورد ماهیت متغیرها و اعتبار الگوی مفهومی اولیه بحث شد.

یافته‌های پژوهش

در پژوهش متون مربوط به مدیریت جهادی از متون اسلامی و بیانات حضرت امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری و تجربیات عملی جهادگران و تلاشگران شاخص عرصه دفاع مقدس و عرصه‌های سازندگی کشور در دوره‌ها و نقاط مختلف کشور بررسی شد؛ سپس این متون مفهوم‌پردازی، مقوله‌بندی و بر اساس مشابهت، ارتباط مفهومی و ویژگی مشترک بین شناسه‌های باز، مفاهیم و مقولات (طبقه‌ای از مفاهیم) مشخص شد. در جدول ۴ شناسه‌های باز، مقوله‌های فرعی و مقوله‌های مربوط به شرایط علی، زمینه‌ای، میانجی، پدیده محوری و راهبردها و پیامدهای مربوط ارائه شده است.

شرایط علی: نتایج تحلیل محتوای پاسخ مصاحبه شونده‌ها به سؤالاتی مانند برداشت و تلقی آنان از مدیریت جهادی و مؤلفه‌های مؤثر بر مدیریت جهادی برای تحقیق ام‌القرای جهان اسلام حاکی از وجود سه مقوله اصلی (ایجاد جامعه اسلامی توحید محور و عدالت گستر، ایجاد فرهنگ جهادی و ایجاد ساختار ارگانیکی در سازمانها) در زمینه شرایط علی برای ایجاد پدیده مورد مطالعه است که شناسه‌های باز مربوط به آنها به شرح جدول ۵ است.

شناسه‌گذاری باز

در جدول ذیل شناسه‌های باز و مقوله‌های مربوط به شرایط علی ذکر شده است.

جدول ۵: شناسه‌های باز و مقوله‌های مربوط به شرایط علی

مقوله‌ها	شناسه‌های باز
ایجاد جامعه اسلامی توحید محور و عدالت‌گستر	پرداختن به برنامه‌های ارتقا و توسعه سبک مدیریت جهادی در برنامه‌های پنجساله توسعه و چشم‌اندازهای بلندمدت کشور
	برنامه‌ریزی برای برگزاری آموزشهای ضمن خدمت و کارگاه‌های آموزشی مناسب با محتوای دانش و مهارت‌های مدیریتی، فرماندهی و رهبری
	حذف روابط و جایگزینی ضوابط در استخدام کارکنان سازمانهای دولتی
	عدالت استخدامی و استخدام نیروی انسانی مجاهد
	استقرار نظام شایسته‌سالاری با محوریت تخصص و تعهد و سلامت و توانمندی و لیاقت و شایستگی‌های علمی و روحی و روانی
	تحکیم و توسعه اخلاق و کرامت انسان در مدیریت
	توجه به آرمانها و اهداف بالاتر از اهداف سازمانی
	تلاش و کوشش مجاهدت‌آمیز و سخت
	ایجاد فرهنگ کار
	مدیریت نهادگرایی به جای مدیریت بوروکراتیک
ایجاد فرهنگ جهادی (رشیدزاده، ۱۳۹۳: ۲۶۸-۲۹۵)	تعالی معنویت و روح ایمان، جهاد، فداکاری و ایثار مردم مؤمن
	مقابله با ضد ارزشهای انقلاب اسلامی
	اتکا به قدرت لایزال الهی
	پرهیز از تفرقه
	توجه به انگشت اشاره و هدایت فقیه عادل
	افزایش ثروت ملی
	ایجاد همدلی ملت و دولت و وحدت صفوف ملت
	عقیده به اصل نورانی ولایت فقیه
	ترویج گفتمان مدیریت جهادی
	توجه به انسان به عنوان عاملی راهبردی و نه ابزاری
ایجاد ساختار ارگانیکی و پویا در سازمانها	عدم تمرکز اختیارات
	کاهش تعداد قوانین و قواعد و روشهای رسمی
	گستره نظارت وسیع و استقلال زیاد کارکنان
	پرهیز از رسمیت زیاد
	استفاده از سامانه‌های کاری و تصمیم‌گیری زیاد و غیرمتمرکز

شرایط علی

پدیده محوری: پدیده محوری مورد مطالعه در این پژوهش الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی است که ویژگی مربوط به آن در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶: شناسه‌های باز و مقولات مربوط به پدیده محوری

مقوله محوری	مقولات	مقولات فرعی	شناسه‌های باز	
الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی	مدیریت جهادی به عنوان تخصص (بعد حرفه‌ای)	فعالیت‌های علمی (آموزشی و پژوهشی)	تولید و گسترش دانش و پژوهش و برگزاری نشست‌ها و کنفرانسها در ابعاد مدیریت جهادی	
		خدمات مستشاری (کارگروه‌های تحول دانشگاه، ۱۳۹۴: ۲۸۶)	برنامه‌ریزی و آموزش مهارت‌های مستشاری	مدیریت تعاملات ملی و بین‌المللی (کارگروه‌های تحول دانشگاه، ۱۳۹۴: ۲۴۷- ۲۴۳، ۲۶۲، ۲۸۷)
			مطالعات آینده نگاری برای مسئولان کشور	ارائه مشورت‌های علمی، خدمات فکری، مدیریتی، کارشناسی و مهندسی
			تشکیل اتاق‌های فکر	سیاستگذاری معطوف به آرمان و مسئله هدفگذاری پله کانی
			تشکیل شورای برنامه‌ریزی آموزشی	تفکیک محتوا برای دروس مدیریت جهادی
			تعیین منابع و امکانات لازم	ایجاد ساختارهای ارگانیک و پویا
	مدیریت جهادی به عنوان برنامه (برنامه‌محور بودن مدیریت جهادی)	هدفگذاری و برنامه‌ریزی راهبردی	تقسیم وظایف هر یک از سازمانها و گروه‌ها ترسیم و تعریف ارتباطات افراد و سازمانها در بحث مدیریت جهادی	
		مدیریت جهادی به عنوان ساختار (بعد ساختاری)	ایجاد ساختار	

شرایط زمینه‌ای: این پژوهش شامل سه عامل رهبری جامعه اسلامی، مدیریت نظام اداری و محیط جهان اسلام از مقوله‌های زمینه‌ای مدیریت جهادی است. این شرایط به شرح جدول ۷ است.

جدول ۷: شناسه‌های باز و مقوله‌های مربوط به شرایط زمینه‌ای

مقوله‌ها	شناسه‌های باز
رهبری جامعه اسلامی	الگو و اسوه مدیر جهادی تمام عیار
	ارائه تدابیر و نشان دادن جهتگیریهایی صحیح در بحبوحه مسائل
	هدایتگری و تبیین خطوط کلی حرکت نظام نظارت بر اجرای مؤثر و درست فعالیتها و برنامه‌های مدیریت جهادی
شرایط زمینه‌ای	مدیریت نظام اداری
	فراهم کردن زمینه مشارکت تمامی سازمانها و ادارات در تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های مدیریت جهادی
	اعمال رویکردهای غیر سیاسی در اداره سازمانها
	ایجاد محیط تحولی و شاداب برای فعالیت مدیران
محیط جهان اسلام	شناسایی توان منابع سازمانی و سوق دادن آنها در مسیر تحقق آرمانهای نظام
	مقاومت و بیداری و هوشیاری و روحیه ایثار مسلمانان
	ائتلاف و اتحاد جهان اسلام
	خودباوری و اتکای به نفس
	معنویت اسلامی
	انجام دادن جهاد کبیر

شرایط میانجی (مداخله‌گر): در این پژوهش و بر اساس تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و متون و

بیانات دو عامل به عنوان شرایط میانجی محیطی به شرح جدول ۸ شناسایی شد:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۸: شناسه‌های باز و مقوله‌های مربوط به شرایط میانجی

شناسه‌های باز	مقوله‌ها	شرایط میانجی (مداخله گر)
پیروی و نصرت ولایت فقیه	ویژگیهای فردی مدیران جهادی	
داشتن روحیه خودباوری و مقاومت و تقویت آن		
عدم گرایش به اشرافیگری		
عدم اتکا به ساختارهای ثابت		
داشتن روحیه ایثار و توکل		
سختکوشی در کارها		
خودبینی، خود پرستی و از دست دادن شجاعت		
نفوذ آدمهای نامعتقد به آرمانهای اسلامی و صفوف مسئولان		
ساده دلیها، کج فکری و فراموش کردن دشمن و استضعاف‌پذیری		
خطر خسته شدن، راحت‌طلبی، میل به سازش، چسبیدن به منافع نقد		
بی اعتقادی و تخریب باورهای درونی و انقطاع از ایمان		
گسترش فساد		
نداشتن تقوای الهی		
محیط سیاسی ناپایدار و ساختارهای ناکارآمد		
غالب شدن سبک مدیریتی تمرکز گرا، غیر مشورتی		
دوری از اهداف و آرمانهای انقلاب		

راهبردها و پیامدها: در این پژوهش چهار راهبرد اساسی برای اجرای مدیریت جهادی پیشنهاد شده که در بخش نتیجه‌گیری به آن پرداخته شده است.

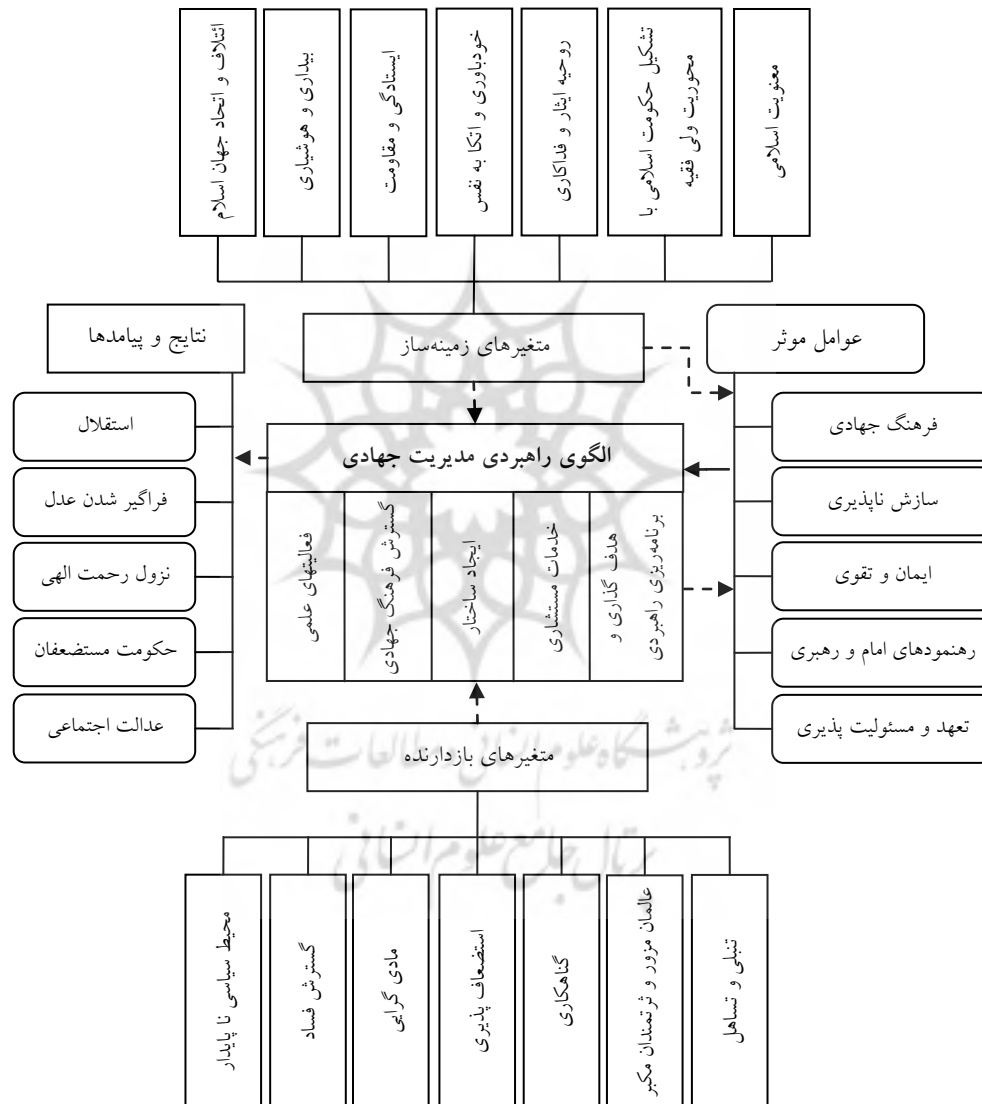
شناسه‌گذاری محوری

شناسه‌گذاری محوری با استفاده از پارادایم (الگویی یا سرمشق) انجام می‌شود تا روابط بین شرایط علی، پدیده محوری، شرایط زمینه‌ای، شرایط میانجی، راهبردها و پیامدها را نشان دهد؛ به عبارت دیگر در این مرحله مقولات فرعی در ذیل مقوله محوری قرار می‌گیرد که در شکل ۱ بیان شده است:

شناسه‌گذاری انتخابی (مرحله نظریه‌پردازی)

الگوی ترسیمی^۱ ارائه شده برای الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت جهادی به صورت شکل ۱

است:

شکل ۱: الگوی مدیریت جهادی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

داده‌های پژوهشی در زمینه گستره مفهومی، بررسی ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر مدیریت جهادی، راهبردهای مربوط به پدیده و پیامدهای مدیریت جهادی در این بخش بررسی و تحلیل شده است. با اینکه زمان زیادی از ظهور پدیده مدیریت جهادی نمی‌گذرد در سالهای اخیر فعالیتهای زیادی مبنی بر انتشار مقالات و کتابهای علمی و کنفرانسهای گسترده‌ای در زمینه مدیریت جهادی در سطح کشور صورت گرفته است. در همین زمینه، نتایج تحقیقات برخی از مصاحبه‌های اکتشافی با نخبگان نشان می‌دهد که اثربخشی پایدار سازمانها و نهادهای دولتی در گروهی مدیریت جهادی است. امروزه، مفهوم مدیریت جهادی به عنوان مفهومی رایج و ارزشی میان مسئولان و مدیران و متولیان سازمانها و نهادها پذیرفته شده است. هم‌چنانکه مقام معظم رهبری بیان می‌فرمایند این مفهوم به عنوان بخش مهمی از فرهنگ جهادی تبدیل شده است؛ اما چنانکه در بخش مبانی نظری هم بیان شد به ابعاد، مؤلفه‌ها و فعالیتهای مورد نیاز برای مدیریت و رهبری جهادی به طور جامع و کامل پرداخته نشده است.

تعریف پیشنهادی برای مدیریت جهادی در پژوهش بر اساس الگوی ترسیمی و مبانی نظری بدین صورت است که مدیریت جهادی شامل تمام فعالیتهای برنامه‌ریزی شده (رسمی و غیر رسمی) است که هدف آن افزایش دانش و آگاهی مدیران و تلاشگران در زمینه کارکردهای خود و محیط سازمان و کشور است. این فعالیت در چهار بعد فردی (عقاید، اخلاقیات و ویژگیهای انسانی - اخلاقی)، بعد حرفه‌ای (به عنوان متخصص برای عرضه خدمات مورد نیاز)، بعد ساختاری، بعد نرم مدیریت جهادی یعنی برنامه‌محور بودن و در نهایت بعد فرهنگی مدیریت جهادی یعنی (فرهنگ جهادی) انجام می‌شود که این چهار بعد در واقع ابعاد مدیریت جهادی به شمار می‌رود. نکته‌ای که در بحث مدیریت جهادی بویژه از سوی سیاستگذاران و تصمیم‌گیرندگان کشوری و سازمانها می‌تواند مدنظر قرار بگیرد، این است که این پدیده به صورت کلیت و مجموعه‌ای در هم تنیده دیده شود و لزوماً تأکید بر یک بخش از فرایند مدیریت جهادی تغییرات و اهداف مورد نظر پژوهش را پوشش نمی‌دهد؛ به عبارتی برای عینیت بخشیدن به ام‌القرای جهان اسلامی باید هم از لحاظ ساختاری، هم از لحاظ فرهنگی، هم از حیث هدفگذاری و برنامه‌ریزی و هم از ابعاد فردی و حرفه‌ای به مدیریت جهادی پرداخته شود و این موارد در کنار هم و با یکدیگر معنا و مفهوم پیدا

کند.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مدیریت جهادی از هشت بعد، ۶۵ عامل و ۱۰۱ شاخص تشکیل شده است که برای تحقیق نظریه ام‌القرای جهان اسلامی ضروری است. تحلیل مصاحبه‌ها و بیانات نشان داد که سازمانها و نهادهای کشور و همچنین آن دسته از افرادی که در جنبش‌ها و نهضت‌های اسلامی فعالیت می‌کنند به سازمان انسانی و نه انسان سازمانی نیاز دارند که متناسب با امکانات و ظرفیتهای هر دستگاه و اعضای آن و با ملاحظه اوضاع زمانی و مکانی مختلف با همدیگر متفاوت هستند؛ لکن برخی از مؤلفه‌ها و شاخصها مانند توکل و اخلاص، روحیه علم‌جویی، سختکوشی و تلاش مضاعف، اعتماد به نفس، معنویت اسلامی، خطرپذیری، ایثار و حل شدن در آرمانهای انقلاب از جمله مؤلفه‌های اساسی مدیریت و رهبری جهادی به شمار می‌رود. برای نهادینه شدن مدیریت جهادی در سازمانها و تمام فعالیتها و اقدامات کشور به منظور جهتگیری آنها برای تحقق نظریه ام‌القرای جهان اسلامی هدفگذاری و برنامه‌ریزی راهبردی، اصلاح فرهنگ جهادی و وجود ساختار سازمانی پویا با تقسیم وظایف روشن و ارتباطات پایدار ضروری است؛ ضمن اینکه مسئولان و مدیران جامعه اسلامی باید از لحاظ رشد توان فردی و حرفه‌ای نیز تلاش کنند. رهبری جامعه اسلامی، مدیریت نظام اداری و محیط بین‌الملل شرایط زمینه‌ای را می‌توانند برای عملیاتی کردن سبک مدیریت جهادی در جامعه و تحقق نظریه ام‌القرای جهان اسلام فراهم سازند. در نهایت پیامدهای اجرای مدیریت جهادی را می‌توان دست کم در پنج مورد فراگیر شدن عدل، استقلال، حکومت مستضعفان، عدالت اجتماعی و نزول رحمت الهی برشمرد که این موارد همان عینیت بخشیدن به نظریه ام‌القرای جهان اسلام و ترویج فرهنگ ناب دینی و ولایی در جوامع اسلامی است.

یادداشت

با اقتباس و اندکی تغییر از منبع علی احمدی، ۱۳۸۳: ۴۳ گرفته شده است.

منابع فارسی

قرآن کریم.

احمدیان، علی‌اکبر (۱۳۹۳). مدل‌سازی مدیریت جهادی با بهره‌گیری از بیانات مقام معظم رهبری. مجله سیاست دفاعی. س ۲۲. ش ۸۷: ۱۳۷ تا ۱۷۰.

- افتخاری، اصغر (۱۳۹۱). *بیداری اسلامی در نظر و عمل*. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.
- ایمانی، علی؛ قظمیری، امیررضا (۱۳۸۸). *قانون اساسی در نظام حقوقی ایران*. تهران: انتشارات نامه هستی.
- بابایی، محمد باقر (۱۳۸۹). *مهندسی مدیریت در فرهنگ علوی*. تهران: دانشگاه امام حسین (ع)، مؤسسه چاپ و نشر.
- پورصادق، ناصر؛ ذاکری قزآنی، زهرا (۱۳۹۴). بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر اثربخشی سازمان در سه بعد رهبر، پیرو و زمینه. *فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی*. س ۷. ش ۴: ۱۱۶ - ۹۵.
- تولایی، روح اله؛ صباغی، زهرا (۱۳۹۴). طراحی الگوی مفهومی توسعه مدیریت جهادی با استفاده از ترکیب روش سیستم‌های نرم و نگاشت شناختی. *فصلنامه بهبود مدیریت*. ش ۲۸: ۱۲۱ تا ۱۴۵.
- حشمت‌زاده، محمد باقر (۱۳۸۵). *تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- دشتی، محمد (۱۳۸۸). *ترجمه نهج البلاغه حضرت امیرالمؤمنین (ع)*. قم: انتشارات مباحله.
- رشیدزاده، فتح اله (۱۳۹۳). *فرماندهی و مدیریت جهادی در اندیشه فرماندهی معظم کل قوا*. تهران: انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.
- رنجبر، مقصود (۱۳۸۲). بررسی سیاست خارجی در منظومه فکری حضرت امام. *بگانه حوزه*. ش ۹۵: ۱۵ تا ۱۹.
- سیحانی، محمدقاسم (۱۳۹۴). *فرماندهی و مدیریت اسلامی (راهجویی از اندیشه و آراء حضرت امام خمینی)*. تهران: دانشگاه امام حسین (ع)، مرکز امامت سپاه «باقرالعلوم (ع)».
- سیحانی، محمدقاسم (۱۳۹۳). *فرماندهی و مدیریت اسلامی (راهجویی از اندیشه و آراء حضرت امام خامنه‌ای)*. تهران: دانشگاه امام حسین (ع)، مرکز امامت سپاه «باقرالعلوم (ع)».
- صدور انقلاب از دیدگاه امام خمینی (ره) (۱۳۷۶). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- علی احمدی، علیرضا؛ علی احمدی، حسین (۱۳۸۳). *مدیریت ارزشی با تکیه بر ارزشهای اسلامی*. تهران: انتشارات تولید دانش.
- فلاح نژاد، علی (۱۳۸۴). *سیاست صدور انقلاب اسلامی*. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- کارگروه‌های تحول دانشگاه (۱۳۹۴). *طرح تحول علمی و تعالی معنوی دانشگاه جامع امام حسین (ع)*. تهران: دانشگاه جامع امام حسین (ع).
- محمد علی زاده، اکبر (۱۳۹۴). *هر تلاشی جهادی نیست (راهجویی از اندیشه امام خامنه‌ای در باب جهادی بودن و مشتقات آن)*. تهران: دانشگاه امام حسین (ع)، مرکز امامت سپاه «باقرالعلوم (ع)».
- محمودزاده، علی؛ فروزش، علی اکبر؛ مرتضوی، مهدی (۱۳۸۸). *واکاو و بازشناسی فرهنگ و مدیریت جهادی*. تهران: دفتر نماینده ولی فقیه در وزارت جهاد کشاورزی.
- محمودیان، مهدی (۱۳۸۸). *آموزش ترجمه و مفاهیم قرآن کریم*. تهران: معاونت تربیت و آموزش عقیدتی

سیاسی سپاه.

مکتوبات مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای به نشانی اینترنتی <http://www.leader.ir/fa>
مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (۱۳۷۴). آیین انقلاب اسلامی: گزیده‌ای از اندیشه و آرای امام
خمینی (س). تهران: مؤسسه چاپ و نشر عروج.

منابع انگلیسی

Strauss, A., & Corbin, J. (2008). Basics of qualitative research. Translated by Mohammadi, Biok, Tehran: Human Science & Cultural Studies Center Publication.

